

ŐSERDŐLEÍRÁS, ŐSERDŐ-DEFINÍCIÓ

*Őserdőknek azokat az erdőket tekinthetjük,
amelyekben még egyetlen törzs sem esett a fejsze áldozatául.*

ANTON KERNER

A természetes növénytakaró fajösszetételének kialakításában, ha az antropogén hatásoktól eltekintünk, két tényező játszik szerepet: a termőhelyeken uralkodó létfeltételek és az ezek felosztásáért folyó versengés. A termőhely létfeltételeit négy fő tényező határozza meg: a fény, a víz, a hőmérséklet és a talajok tápanyagtartalma. Ezekért – a hőmérsékletet leszámítva – a természetben versengés (kompetíció) folyik. A versengés eredményeképpen hasonló termőhelyeken hasonló faji összetételű növényi közösségek (társulások) alakulnak ki, amelyek a termőhelyi erőforrásokat optimálisan hasznosítják. A társulások azonos létfeltételek esetén térben ismétlődnek. Az ismétlődő egységeket állományoknak nevezzük. A növénytársulások két nagy csoportja a fás (erdők) és a fátlan társulások. Fátlan társulások azokon a területeken alakulnak ki, ahol a felfebb említett termőhelyi tényezők szélsőséges értékeket vesznek fel, illetve ahol az erdőszülést antropogén befolyás gátolja (pl. kaszálórétek rendszeres kaszálása). Kárpát-medencei példákat véve a magashegységek csúcs környéki részein elsősorban a nagy hideg miatt havasi gyepek, a középhegységek délies kitettséggű, könnyen felmelegedő gerincein, gerinc közeli részein, vagy az alföldek lösz- és homokhátságain, elsősorban a víz hiánya miatt, szikla-, homoki, illetve löszgyepek alakulnak ki. Azokon a területeken, ahol a vízborítás jelentős és tartós, a tájat lápok, mocsarak uralják. Bizonyos közettípusok mállástermékei kevés tápanyagot tartalmaznak, vagy a tápanyagok könnyen kimosódhatnak belőlük, így ott fenyérek, sovány gyepek találhatóak. Más területeken egyes ásványi sók (főként nátrium és magnézium) túlzott mértékű felhalmozódása vet gátat az erdők kialakulásának. A fátlan társulásokban a kedvezőtlenebb körülmények miatt gyengébb versengés tapasztalható. Erdők – a fás szárú növények igényeinek megfelelően – csak kiegyenlítettebb feltételek mellett alakulhatnak ki. Az optimálisabb körülmények miatt a versengés kieleződik, és ezáltal a fás társulások szerveződésének egyik fő hatóerejévé válik. Ez pedig az őserdőkben zavartalanul érvényesül.

A vegetációrekonstrukció alapján a Kárpát-medence mai rekonstruált természetes vegetációjában az erdők (és a csak nagyon kis területet elfoglaló cserjések) mintegy 95%-ot tennének ki, a fátlan társulások mindössze 5%-ot. Ez a rekonstruált természetes vegetáció az ember korábbi és jelenlegi hatását teljes mértékben kizárja, azaz a fenti számok az ember nélküli Kárpát-medence fő vegetációtípusainak megoszlását mutatja. Ha ugyanezt megvizsgáljuk a mai Magyarország területére vetítve, akkor azt kapjuk, hogy az erdők (és cserjések) 85%-ot, a fátlan életközösségek 15%-ot tesznek ki. Az arány itt azért tolódik el a fátlan társulások irányába, mert az Alföld kontinentális klímája kevésbé alkalmas az erdőtenyészetre.

Az ember múltbeli és jelenbeli ténykedése (lecsapolások, folyószabályozások, vegyszerek alkalmazása, talajművelések, mérgező anyagok kijuttatása, települések, utak, vasutak létesítése) és ezek következményei (pl. szárazodások, szikesedések, talajszerkezet-romlások, talajélet-átalakulások, eróziók, deflációk) már nem teszi lehetővé, hogy a fenti rekonstruált állapot visszaállhasson. Az irreverzibilisen megváltozott termőhelyi tényezők miatt a potenciális természetes vegetáció már sok helyen eltér a rekonstruált természetes vegetációtól, így ha magára

hagynánk a Kárpát-medencét, akkor különösen annak alföldi részein sok helyen már nem jöhetne vissza az erdő. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy ember nélküli tájban, tehát a rekonstruált természetes vegetációban az Alföld vízhatásnak kitett termőhelyein inkább zárt, vízhatásnak ki nem tett részein inkább nyílt (erdősztyepp jellegű) erdők, cserjések, gyepek volnának. Az ország és a Kárpát-medence többi részén viszont a zárt erdők lennének a meghatározóak.

*Lucfenyves
őserdőrészlet
(1920 körül)*